

Dorota Siemieniecka
Kamila Majewska

Utrata smartfonów a subiektywny poziom stresu osób przebywających w zamknięciu w sytuacji zagrożenia – wyniki badań sondażowych zrealizowanych w schronie

Smartphone Loss and the Subjective Stress Levels of Individuals Enclosed in a Threatening Situation – Results of Survey Research conducted in a Shelter

Badania eksperymentalne przeprowadzone w bunkrze znajdującym się na terenie Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości (obecnie Akademii Wymiaru Sprawiedliwości) w Kaliszu były pierwszym tego rodzaju przedsięwzięciem w Polsce. Dotyczyły one ochrony życia w warunkach zagrożenia. 60 uczestników eksperymentu zostało pozbawionych smartfonów i przebywało 12 h w warunkach bunkrowych. W ramach pojętej procedury zrealizowano szereg działań, w tym badania sondażowe na temat utraty smartfonów oraz poziomu stresu z tym związanego. Analiza danych wykazała, że większość uczestników doświadczyła niskiego poziomu stresu po utracie urządzenia, co może być związane z wykonywanym przez nich zawodem. Najbardziej problematyczna dla badanych, a wynikająca z konfiskaty sprzętu, okazała się utrata kontaktu z rodziną czy przyjaciółmi. W badaniach wykazano między innymi, że istnieje wysoka korelacja pomiędzy poziomem stresu odczuwanego w chwili konfiskaty smartfona a charakterem pierwszej myśli pojawiającej się po jego odebraniu. Zidentyfikowano także wysoką korelację pomiędzy faktem posiadania dzieci a stopniem odczuwanego niepokoju związanego z konfiskatą smartfona. Analiza reakcji pojawiających się po odebraniu smartfona wykazała ich wpływ na ogólny stan uczestników. Badania pozwoliły na poznanie reakcji osób w warunkach przebywania w izolacji w schronie.

Słowa kluczowe: warunki bunkrowe, smartfony, eksperyment schron, smartfony w sytuacji zagrożenia, wpływ utraty smartfona.

Experimental research conducted in a bunker located at the Higher School of Justice (currently the Academy of Justice) in Kalisz was the first initiative of its kind in Poland. It focused on life protection in threat conditions. Sixty participants in the experiment were deprived of smartphones and spent 12 hours in bunker conditions. As part of the adopted procedure, various activities were carried out, including surveys on smartphone loss and the associated stress levels. Data analysis revealed that the majority of participants experienced a low level of stress after losing their devices, which may be related to their professions. The most problematic aspect for the participants, resulting from the confiscation of devices, was the loss of contact with family and friends. The research also demonstrated, among other things, a high correlation between the stress level felt at the time of smartphone confiscation and the nature of the first thought that appeared after its removal. A strong correlation was also identified between having children and the degree of anxiety related to smartphone confiscation. The analysis of reactions after the smartphone confiscation showed their impact on the overall state of the participants. The research allowed to understand the reactions of individuals in isolation conditions in the shelter.

Key words: bunker conditions, smartphones, shelter experiment, smartphones in emergency situations, impact of smartphone loss.

Wprowadzenie

Od 24 lutego 2022 r. jesteśmy świadkami toczącej się za naszą granicą wojny. Mamy do czynienia z masowym uchodźstwem ofiar wojny oraz realnym zagrożeniem konfliktem zbrojnym w Europie wschodniej, dlatego niezwykle ważne jest dziś zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. Istotną częścią działań wojennych jest dezinformacja. W artykule zamieszczonym na łamach „NATO Review” czytamy, że zapobieganie „wojnie informacyjnej oznacza (...) edukowanie globalnych odbiorców w zakresie dezinformacji, wyprzedzanie celowo szkodliwych przekazów,

kształtowanie i przekazywanie komunikatów w sposób proaktywny i oparty na faktach oraz pracę nad osadzeniem przekazywanych treści we właściwym kontekście tak, aby były one sensowne dla odbiorców w kraju i za granicą”¹. Smartfony zatem mogą być narzędziami walki o ludzkie umysły. Fałszywe informacje replikowane i personalizowane przez narzędzia AI mogą obniżać morale, wprowadzać chaos w działanie służb.

Wojna na Ukrainie ma znaczenie dla bezpieczeństwa sojuszu NATO. Polska, będąc jej członkiem, ma zobowiązania wynikające z umów wobec krajów partnerskich (zarządzanie kryzysowe, bezpieczeństwo kooperatywne), również o charakterze militarnym (obrona zbiorowa)². Sytuacja konfliktowa jest dynamiczna i trudno dziś określić bieg wydarzeń. Rodzi to konieczność podejmowania przez polski Rząd działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa, organizacją i szkoleniem służb zaangażowanych w obronę cywilną. Działania te wymagają intensyfikacji szkoleń (skierowanych również do cywilów) służb mundurowych, które powinny być gotowe na sytuacje realnego zagrożenia, podejmowania działań interwencyjnych i pomocowych. Możliwość przećwiczenia zdobytej wiedzy w praktyce daje udział w symulacjach sytuacji niebezpiecznych, w których przedstawiciele służb mundurowych w warunkach kontrolowanych mogą sprawdzać istniejące procedury i uczyć się reagowania na nieoczekiwane, a możliwe scenariusze zagrożeń. Kontrolowane warunki eksperymentu pozwalają na sprawdzenie możliwych scenariuszy zagrożeń, ale i doświadczenie różnych reakcji jego uczestników. Bunkier/schron w tym przypadku został wykorzystany jako środek dydaktyczny. Profesor Maciej Tanaś w trakcie jednej z rozmów z współautorką tego tekstu relacjonował, że koncepcja eksperymentu a następnie opracowania działań szkoleniowych narodziła się w wyniku pewnej wypowiedzi jednej ze studentek. Na pytanie, co uczyniłaby w przypadku usłyszenia alarmu lotniczego, studentka odpowiedziała, że zdecydowałaby się na schronienie w bezpiecznym miejscu, zabierając ze sobą kota, książkę oraz błyszczki do ust. Ta wypowiedź ukazuje, że prawdopodobnie wiele osób w Polsce nie umiałoby się zachować w sytuacji zagrożenia. Obowiązujące przepisy prawne i wyposażenie schronów powinny być dostosowane do aktualnych

¹ E.Kennedy-Trudeau, *Kompleksowe i skoordynowane podejście do komunikacji*, „NATO Review” 16 marca 2023, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2023/03/16/kompleksowe-i-skoordynowane-podejscie-do-strategicznej-komunikacji/index.html>

² Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Polska w NATO*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/polska-w-nato>

potrzeb i zagrożeń. W kwietniu 2023 roku opracowano projekt rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie warunków technicznych i warunków użytkowania budowli ochronnych³. W opisie projektu rozporządzenia czytamy, że „Celem regulacji jest zwiększenie potencjału ochrony ludności w zakresie zbiorowej ochrony przed skażeniami przez odtworzenie infrastruktury ochronnej (schronów i ukryć) w tym stworzenie warunków działań organów ochrony ludności, osób prawnych i fizycznych w zakresie budowli ochronnych oraz możliwość ochrony przed bronią masowego rażenia”⁴. Sytuacja zagrożenia, która wymaga przebywania w bunkrze, może wpłynąć na ograniczenie kontaktów za pomocą smartfonów i nieść konsekwencje natury emocjonalnej (np. odczucie niepokoju w związku z brakiem informacji o losie bliskich, znajomych, informacji o sytuacji na zewnątrz bunkra).

Badania nad wykorzystaniem smartfonów w trakcie konfliktu zbrojnego

Gregory C. Gardner zwraca uwagę na to, że telefony komórkowe mają wpływ na „zmiany w tym, w jaki użytkownicy myślą, komunikują się, postrzegają czas oraz radzą sobie z niepewnością wynikającą z konfliktujących informacji, nieoczekiwanego zerwania połączenia i oczekiwań natychmiastowej odpowiedzi”⁵. W przeprowadzonych przez tego autora i jego zespół badaniach opublikowanych w 2014 roku⁶, które objęły 28 żołnierzy/personału armii amerykańskiej różnych szczebli i zajmowanych stanowisk, wykazano, że smartfony z jednej strony przyczyniają się do zwiększenia efektywności komunikacji, ale z drugiej strony mogą ograniczać bezpośrednie relacje. Autorzy podkreślają, że zajmowane

³ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12371608>

⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie warunków technicznych, zasad użytkowania, kontroli i ewidencjonowania obiektów budowlanych stanowiących obiekty zbiorowej ochrony i służących bezpieczeństwu lub obronności państwa, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjQrP7dy9GCAxUfZ_EDHX0_B1UQFno-ECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fpracodawcy.pl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2023%2F04%2FOSR-MSWiA-objekty-zbiorowej-ochrony.docx&usg=AOvVaw2N5O1lWzML2ChowajUdqSC&opi=89978449

⁵ G. C. Gardner, i in. (2014). *The lived experience of smartphone use in a unit of the United States Arm*, ProQuest LLC. <https://www.proquest.com/openview/9c420bc1c1a450340149c192095caeb6/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.

⁶ Ibidem.

stanowisko w hierarchii wojskowej wpływa na dostrzeganie możliwości wykorzystania smartfonów. Oficerowie częściej dostrzegają pozytywne strony telefonów komórkowych, widząc w nich narzędzie wspierające procesy decyzyjne, natomiast młodszy stopniem żołnierze bardziej akcentują znaczenie wpływu tej technologii na relacje interpersonalne. Badania wykazały konieczność uwzględnienia potencjału smartfonów w szkoleniach wojskowych oraz kulturze organizacyjnej jednostki wojskowej. Autorzy publikacji zwracają uwagę, że smartfony mogą stanowić źródło stresu i napięcia w służbach mundurowych, oddziałując na aspekty psychospołeczne funkcjonowania żołnierzy. W związku z tym zalecają opracowanie strategii korzystania z tych urządzeń w jednostkach⁷.

Badania realizowane w Rosji i na Ukrainie w rejonie Donbasu⁸ wykazały, że telefony komórkowe odgrywają istotną rolę w sytuacjach konfliktowych, umożliwiając żołnierzom komunikację, organizację wsparcia oraz utrzymanie kontaktu z rodziną i przyjaciółmi. W kontekście trwającej wojny na Ukrainie uczestnicy badań podkreślali, że telefony komórkowe są dla nich niezbędnym narzędziem (dotyczy to zarówno żołnierzy, jak i cywilów). Pierwszym istotnym aspektem jest wykorzystanie telefonów komórkowych do organizacji wsparcia dla oddziałów wojskowych.

W publikacji⁹ opisano przykłady wykorzystania smartfonów, które pomagały ochotnikom w działaniach polegających na korzystaniu z sieci społecznościowych i komunikatorów, w celu zbierania środków finansowych, dostarczania sprzętu oraz udzielania pomocy prawnej i logistycznej żołnierzom na froncie. Przedstawiono liczne sytuacje z codziennego życia w rejonach wojennych (np. korzystaniu z telefonu w celu ustalenia możliwości skorzystania z lokalnego sklepu). Jak zauważają autorzy przywołanych badań, smartfony mogą odegrać szczególną rolę w koordynacji i mobilizacji społeczności lokalnych. Kolejnym istotnym aspektem podjętym w kontekście przywołanych badań jest rola telefonów komórkowych w utrzymaniu łączności między żołnierzami a ich rodzinami. Badani żołnierze podkreślali, że bycie w sytuacjach niebezpiecznych i utrzymanie kontaktu z bliskimi jest ważne dla ich dobrej kondycji psychicznej. Telefony komórkowe stanowią także, jak piszą autorzy, ważne źródło informacji dla ludności cywilnej, zwłaszcza w sytuacji planowanych

⁷ Ibidem.

⁸ I.Shklovski, V. Wulf, *The Use of Private Mobile Phones at War: Accounts From the Donbas*, [w:] *Conflict, CHI* April 21-26, Montréal, QC, Canada, 2018. <https://pure.itu.dk/ws/files/83271289/paper386.pdf>

⁹ Ibidem.

przerw w dostawach energii elektrycznej. Dzięki nim mieszkańcy uzyskują dostęp do informacji o żywności, paliwie i innych niezbędnych zasobach, co ma kluczowe znaczenie w warunkach trudności związanych z konfliktem¹⁰.

Badania wykazały, że telefony komórkowe nie tylko pełnią funkcję komunikacyjną, lecz także są integralnym elementem organizacji społeczności oraz utrzymania podstawowej infrastruktury życiowej w warunkach konfliktu¹¹. Smartfony są także wykorzystywane do walki informacyjnej w sieci Internet, w której publikowane są filmy prezentujące wydarzenia, często drastyczne sceny okrucieństw. Platformy społecznościowe są wykorzystywane do organizacji manifestacji przeciwwojennych, lub popierających strony konfliktu. Przykładem może być Syria, w której wykształcił się rodzaj „elity komunikacyjnej: oficerów armii powstańczej wyposażonych w telefony satelitarne (głównie dostarczane przez zachodnie reżimy). Oni są jedynymi mającymi dostęp do infrastruktury komunikacyjnej w sercu kraju, podczas gdy reszta ludności (siły zbrojne i ludność cywilna) jest offline”¹².

Rola telefonów komórkowych w funkcjonowaniu żołnierzy i cywilów w sytuacji wojny została również opisana w tekście „The war phone”: mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine”¹³. Autor tych badań również podkreśla, że smartfon staje się ważnym medium pośredniczącym między żołnierzami a ich rodzinami oraz społecznością. Smartfony są używane nie tylko do komunikacji, ale także do różnych zadań związanych z przekazywaniem informacji. Horbyk zwraca uwagę, że „w warunkach zniszczonej infrastruktury komercyjnej sieci komórkowej w rejonach wojennych, żołnierze polegają na sygnale nadawanym z bazowych stacji oddalonych od nich o kilometry”. Autor zaznacza, że zachodzi rozbieżność w dostępie do sieci komórkowej pomiędzy terenami zurbanizowanymi a obszarami wiejskimi oraz frontowymi. Warto zauważyć ogromny postęp w dziedzinie telekomunikacji i dostępność do tych technologii. Bardzo trafnie nawiązał do nowych możliwości technologicznych w komentarzu jeden z internautów, przytaczając słowa

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² M. Rohde, K. Aal, K. Misaki, R.D. Kaoru, D. Randall, A. Weibert, V. Wulf, Out of Syria: Mobile Media in Use at the Time of Civil War, „International Journal of Human-Computer Interaction” 2016, nr 7, s. 515-531. 10.1080/10447318.2016.1177300.

¹³ R. Horbyk, „The war phone”: mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine., „Digi War” 2022, 3, s. 9-24. <https://doi.org/10.1057/s42984-022-00049-2>

Elona Muska o tym, że czeka nas odejście od tradycyjnych numerów telefonów, w jego opinii „To może wskazywać (słowa E.M.) na odejście od tradycyjnych rozwiązań telekomunikacyjnych na rzecz nowocześniejszych (...) metod korzystających z protokołów internetowych”¹⁴. Horbyk zauważa, że „pomimo ryzyka i ograniczeń, telefony komórkowe stanowią najbardziej praktyczny i ekonomiczny środek komunikacji dla większości żołnierzy na froncie”.

Podsumowując informacje zawarte w przytoczonej literaturze¹⁵, telefony komórkowe (w tym smartfony) pozwalają żołnierzom na froncie i służbom w akcjach na podtrzymywanie łączności z rodziną i społecznością, umożliwiają komunikację i podtrzymanie więzi rodzinnych w czasie wojny, integrację z życiem codziennym pozwalają na rozwiązywanie codziennych spraw, co pozwala im na zachowanie namiastki normalności w sytuacji wojny. Telefony komórkowe są środkiem komunikacji i pozwalają na orientowanie się na polu bitwy (zapewniają dostęp i możliwość korzystania z map, śledzenie ruchu wojsk, informacji bieżących nt. sytuacji w regionie i kraju), są narzędziem informacyjnym pozwalającym na dostęp do sytuacji na froncie. Telefony pełnią też funkcję związaną z wypełnieniem wolnego czasu poprzez rozrywkę, zapewniają możliwie stały kontakt z bliskimi. Należy także zwrócić uwagę na zagrożenia płynące z wykorzystania w sytuacji wojennej różnych środków komunikacji, a mianowicie smartfonów, których położenie może być namierzone i stać się celem ataku. Niektóre kraje wprowadziły przepisy uchwalone przez parlamenty zabraniające żołnierzom w akcji lub na służbie korzystanie z urządzeń mobilnych. Dane użytkowników smartfonów mogą być udostępniane, natomiast „protokoły komunikacyjne używane przez telefony komórkowe SMS, MMS, WiFi, Bluetooth i GSM posiadają własne podatności na ataki, co sprawia, że atakujący mogą wykorzystać różne ścieżki, aby przechwycić informacje”¹⁶. W tym kontekście ewentualne uzależnienie od telefonu komórkowego żołnierza może spowodować poważne zagrożenie na niego i inne osoby, i wpływać na powodzenie akcji. W literaturze¹⁷ zwraca się uwagę na mechanizmy zaprzeczania

¹⁴ Loot Offer Deals, <https://www.quora.com/What-does-it-mean-when-Elon-Musk-says-no-phone-number-is-needed-for-video-and-voice-calling-on-X>

¹⁵ R. Horbyk, *The war phone: mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine...*

¹⁶ M. Farrell, *Soldiers with smartphones can be a gift to the enemy*, „The Conversationalist”, <https://conversationalist.org/2020/03/20/soldiers-with-smartphones-can-be-a-gift-to-the-enemy/>

¹⁷ A. Körmendi, Z. Brutóczy, B.P. Végh, R. Székely, *Smartphone use can be addictive? A case report*, „Journal of Behavioral Addictions” 2016, nr 5(3), s. 548-552. doi:10.1556/2006.5.2016.033.

uzależnieniu od smartfonów przez osoby uzależnione, co może nie pozwalać przełożonym dostrzec od razu problemu, z jakimi borykają się żołnierze. Sytuacja ta jest szczególnie ważna, gdyż telefon często pełni funkcję łagodzącą lub redukującą napięcie w chwilach odpoczynku na polu bitwy lub w przerwie w akcji. Badania wskazują, że to nie sam telefon jako urządzenie ma potencjał uzależniający, a pewne jego funkcje, takie jak np. narzędzia społecznościowe czy gry¹⁸. Wyniki badań wykazały także związek korzystania z Internetu z syndromem PTSD¹⁹, wysokim poziomem lęku, bezsenności²⁰ i depresji²¹. Warto w tym miejscu również przywołać zagrożenie, jakim jest zjawisko nomofobii (ang. *no mobile phobia*) polegające na odczuwaniu lęku przed możliwością ograniczenia połączenia lub braku dostępu do smartfona. Szeroki przegląd tego problemu w literaturze zaprezentowano w tekście *Nomophobia: An Individual's Growing Fear of Being without a Smartphone-A Systematic Literature Review*²².

Inną kwestią związaną z potencjalnymi zagrożeniami wynikającymi z użytkowania smartfonów na obszarze wojennym jest np. korzystanie z narzędzi społecznościowych (np. przy włączonej funkcji geolokalizacji). Może to skutkować możliwością dokładnego określenia na podstawie np. zdjęcia lokalizacji miejsca, w jakim zostało ono wykonane i ustalenie miejsca rozmówcy. Można również ustalić położenie osoby, która ze smartfona nie korzysta a ma go przy sobie (wystarczy, że jest on włączony). Aktualnie na polach bitew korzysta się z wojskowej łączności satelitarnej (np. transmittersy satelitarne korzystające z satelity udostępnionego przez

¹⁸ J. Billieux, *Problematic use of the mobile phone: A literature review and a pathways model*, „Current Psychiatry Reviews” 2012, nr 8, s. 299-307. A. Körmendi, Z. Brutóczy, B.P. Végh, R. Székely, *Smartphone use can be addictive? A case report...*, s.548-552.

¹⁹ A.A. Contractor, N.H. Weiss, M.T. Tull, J.D. Elhai, *PTSD's relation with problematic smartphone use: Mediating role of impulsivity*, „Computers in Human Behavior” 2017, nr 75, s. 177-183.

²⁰ C. Jenaro, N. Flores, M.Gómez-Vela i in., *Problematic internet and cell-phone use: psychological behavioral, and health correlates*, „Addiction Research and Theory” 2007, nr 15, s. 309-320.

²¹ M.A. Moreno, L. Jelenchick, R. Roff, J. Eickhoff, *Depression and internet use among older adolescents: An experience sampling approach*, „Psychology” 2012, nr 3(9), s. 743-748. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.329112>; N. Banjanin, N. Banjanin, I. Dimitrijevic, I. Pantic, *Relationship between internet use and depression: Focus on physiological mood oscillations, social networking and online addictive behavior*, „Computers in Human Behavior” 2015, nr 43, s. 308-312. H. Appel, A. L. Gerlach, J. Crusius, *The interplay between Facebook use, social comparison, envy, and depression*, „Current Opinion in Psychology” 2016, nr 9, s. 44-49.

²² A.M. Rodríguez-García, A.J. Moreno-Guerrero, J. López Belmonte, *Nomophobia: An Individual's Growing Fear of Being without a Smartphone-A Systematic Literature Review*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, Jan 16, nr 17(2), s. 580. doi: 10.3390/ijerph17020580; N.L. Bragazzi, G. Del Puente, *A proposal for including nomophobia in the new DSM-V*, „Psychology Research and Behavior Management” 2014, nr 7, s. 155-160.

Elona Muska) oraz radiostacji cyfrowych. W literaturze²³ opisane są możliwości korzystania z telefonów polowych. Zwraca się uwagę, że taka sieć jest bardziej bezpieczna. Na polach walki wykorzystywane są także stacje do ładowania telefonów komórkowych i cywilnych, nawigatory GPS do mapowania pól minowych²⁴.

Inne ważne doniesienia z badań zamieszczono w tekście „*Is everyone alive?*”: *Smartphone use by Ukrainian refugee children*”²⁵ autorstwa Natalii Khvorostianov. Opisano w nim funkcjonowanie dzieci uchodźców w sytuacji wojny. W przeprowadzonych analizach ukazano to, w jaki sposób media cyfrowe, zwłaszcza smartfony, mogą być wykorzystywane, pełniąc funkcje narzędzi przystosowawczych. Autorka przeprowadziła badanie jakościowe, w którym wzięły udział dzieci będące ukraińskimi uchodźcami przebywającymi w Polsce. Badano to, w jaki sposób i dlaczego dzieci korzystają ze smartfonów. Badania przeprowadzono w pierwszych dniach wojny rosyjsko-ukraińskiej. Podstawą teoretyczną badań autorka uczyniła treści zawarte w książce pod redakcją Maya Götz i Dafna Lemish²⁶, zgodnie z którą „dzieci często korzystają z mediów do zarządzania nastrojem, uzyskiwania informacji i nawiązywania kontaktów społecznych podczas kryzysów takich jak konflikty zbrojne czy pandemia COVID-19”²⁷. Natalia Khvorostianov podkreśla, że media cyfrowe, zwłaszcza smartfony, odgrywają istotną rolę w sytuacjach zagrożenia, takich jak wojna czy emigracja. Jej wyniki badań wskazują, że dla dzieci uchodźców media cyfrowe pełnią ważne funkcje, takie jak: dostarczanie informacji o nowym otoczeniu, utrzymywanie związków z krajem pochodzenia, nawiązywanie relacji z lokalnymi rówieśnikami i umożliwianie samowyróżnienia²⁸. Khvorostianov analizuje również wcześniejsze badania dotyczące korzystania ze smartfonów przez dorosłych uchodźców, podkreślając ich kluczową rolę w przetrwaniu i dostępie do informacji, ale także zauważając pewne zagrożenia związane z prywatnością i bezpieczeństwem. Badanie autorki objęło grupę dzieci uchodźców ukraińskich w wieku 10-14 lat. W tekście

²³ R. Horbyk, „*The war phone*”: *mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine...*, s. 9-24.

²⁴ Ibidem.

²⁵ N.Khvorostianov, „*Is everyone alive?*”: *Smartphone use by Ukrainian refugee children*, „*New Media & Society*”2023, nr 0(0). <https://doi.org/10.1177/14614448231173657>

²⁶ D. Lemish, M.Götz (red.), *Children and media worldwide in a time of a pandemic*, Peter Lang Publishing Incorporated, New York 2022.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Zob. też: V.Donosio, *The Significance of Tailored Media and Digital Education Programmes for Refugee Children*, <https://yskills.eu/the-significance-of-tailored-media-and-digital-education-programmes-for-refugee-children/>

analizuje, w jaki sposób dzieci te korzystały z mediów cyfrowych, zwłaszcza smartfonów, w pierwszych dwóch tygodniach od wybuchu wojny. W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono obecność kilku istotnych strategii, które wykorzystywane są przez dzieci w sytuacji doświadczania przez nie stresu związanego z wojną. Po pierwsze stosują strategię tzw. „unikania stresu sensorycznego”. Korzystając ze słuchawek, chcą zagłuszyć dźwięki lub zablokować do nich docierające negatywne treści. Słuchanie muzyki w trybie *offline* jest częścią tej strategii. Dzieci w celu ochrony przed stresem tworzą „schronienie emocjonalne” określane jako wirtualne miejsce bezpieczeństwa. Korzystają w tym celu z platform społecznościowych i ich zasobów. Budują również „emocjonalne domy”, w których mogą schronić się ze swoimi wirtualnymi zwierzętami. Ważnym elementem strategii jest utrzymywanie więzi społecznych. Dzieci w tym celu tworzą grupy na platformach społecznościowych, korzystają z komunikatorów. Dzięki utrzymywaniu kontaktu za pośrednictwem tych narzędzi wiedzą, czy one i ich koledzy są bezpieczni. W tekście opisano tzw. „roll call groups”. Są to grupy, których użytkownicy sprawdzają, czy ich członkowie żyją. Autorka przedstawionych badań zwraca uwagę, że dla dzieci ważny jest nie tylko aspekt komunikacyjny smartfonów, lecz także dzięki nim realizowana jest potrzeba przynależności grupowej. „Kapsuła czasu” to funkcja, która polega na możliwości przeniesienia się we wspomnieniach do przeszłości. Zgromadzone w telefonie zdjęcia, wiadomości i nagrania z życia przed wojną pozwalają na zachowanie wspomnień, utrzymanie więzi emocjonalnych oraz przypomnienie sobie o utraconej normalności i bliskich osobach w czasach konfliktu i braku ich obecności. Strategie te – jak pisze autorka – ukazują adaptacyjne podejście dzieci do sytuacji trudnej, pomagają im radzić sobie ze stresem i utrzymywać zdolność do normalnego funkcjonowania w warunkach konfliktu²⁹.

Wyróżnia się³⁰ kilka obszarów wykorzystania smartfonów przez uchodźców: pierwszym jest pomoc w przemieszczaniu się (dostęp do informacji o trasach, transporcie, pogodzie). Drugim aspektem jest komunikacja i podtrzymywanie kontaktów z innymi. Warunkują możliwości dostępu do informacji (np. oferując funkcje tłumaczenia stron internetowych lub informacji w obcym języku). W literaturze wymienia się też „przeciwdziałanie informacyjnej niepewności” (poprzez dostęp

²⁹ N. Khvorostianov, „*Is everyone alive?*”: *Smartphone use by Ukrainian refugee children...*

³⁰ A. Alencar, *Mobile communication and refugees: an analytical review of academic literature*, „*Sociology Compass*” 2020, nr 14(8): e12802. <https://doi.org/10.1111/soc4.12802>.

do aktualnych informacji o sytuacji na granicy). Smartfon i jego zasoby pozwalają na uwiarygodnianie tożsamości na podstawie profili mediów społecznościowych lub zarchiwizowanych dokumentów na dysku Google³¹ (zeskanowanych lub sfotografowanych). Uchodźcy mogą też organizować akcje wzajemnej pomocy lub korzystać z pomocy organizacji. Amanda Alencar dokonała szerokiego przeglądu literatury, w którym przywołuje badania nad zjawiskiem określanym jako „afektywna niemobilność”. Polega ona na świadomej rezygnacji z użytkowania smartfona, której przyczyną jest „ograniczony dostęp do sieci lub strach przed inwigilacją”. Zdarza się, że wiąże się z próbą skupienia się na aktualnych dla nich realiach życia. Osoba rezygnuje z sieci, korzystając tylko ze zdjęć lub odtwarzania ulubionych piosenek³². Można zatem powiedzieć, że zasoby cyfrowe smartfona (zdjęcia, muzyka, filmy, korespondencja) pozwalają człowiekowi, który doświadczył wojny i jest uchodźcą, zachować swoją własną przestrzeń emocjonalną, podtrzymywać więź ze swoją kulturą i przeszłością, przywoływać pozytywne wspomnienia. Wpływają na istotne aspekty przystosowania do trudnej sytuacji³³.

Można zauważyć, że smartfony pełnią nie tylko funkcję komunikacyjną, lecz także są integralną częścią naszego życia, pozwalają na utrzymywanie więzi z innymi, rozwiązywanie codziennych problemów. W sytuacjach zagrożenia smartfony stają się kluczowym narzędziem koordynacji działań, pełnią ważną rolę w utrzymaniu stabilności psychicznej i emocjonalnej. Fakt jak bardzo te urządzenia są ważne dla sfery emocjonalnej człowieka, potwierdzają badania nad utratą smartfonów i towarzyszące temu emocje.

Utrata smartfona a towarzyszące temu emocje

Wśród badań nad użytkowaniem przez człowieka urządzeń mobilnych dominują te, które dotyczą psychologicznych oraz społecznych skutków utraty smartfona. W 2020 opublikowano *Skalę Wpływu Smartfona (Smartphone Impact Scale SIS)*³⁴. Składa się ona z szeregu stwierdzeń pogrupo-

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Zob. też: I. Kaplan, *How Smartphones and Social Media have Revolutionized Refugee Migration*, <https://www.unhcr.org/blogs/smartphones-revolutionized-refugee-migration/>

³⁴ L. Pancani, E. Preti, P. Riva, *The Psychology of Smartphone: The Development of the Smartphone Impact Scale (SIS)*, „Assessment” 2020, nr 27(6), s. 1176-1197. <https://doi.org/10.1177/1073191119831788>

wanych w sześć głównych kategorii. Pierwsza z nich dotyczy utraty kontroli nad użytkowaniem tego urządzenia (stwierdzenia zawarte w skali dotyczą zwracania uwagi osobie badanej przez inne osoby na problem nadmiernej korzystania z urządzeń mobilnych). Kolejna grupa stwierdzeń dotyczy nomophobi (znajdują się w niej m.in. następujące stwierdzenia: „jeśli mój smartphone ma problem (np. nie włącza się, jest zepsuty), to jest jedyną rzeczą, o której potrafię myśleć”, „jestem przerażony myślą o utracie smartfona, byłbym/a w stanie spędzić cały dzień bez smartfona”, „zawsze noszę ze sobą smartfona”, „nigdy nie wychodzę z domu bez smartfona”, „jeśli smartfon się wyłączy, czuję się zagubiony/a”, „boję się myśli, że mogę znaleźć się sam/a w otwartej przestrzeni, np. w górach, w lesie, na otwartej przestrzeni z rozładowanym smartfonem”, „wpadłbym/a w panikę, gdybym zdał/a sobie sprawę, że zapomniałem/am smartfona i zostawiłem/am go w domu po wyjściu do szkoły / na uczelnię / do pracy”). Kolejną grupę stanowią stwierdzenia opisujące komunikację za pośrednictwem smartfona, zawarto w niej m.in. stwierdzenia: „preferuję rozmawianie o moich uczuciach za pośrednictwem smartfona niż twarzą w twarz”, „uważam, że łatwiej utrzymywać relacje wirtualne niż te twarzą w twarz”, „wolę rozmawiać o moich problemach za pośrednictwem smartfona niż osobiście”, „preferuję komunikację za pomocą smartfona, ponieważ można zdecydować, czy i kiedy mogę podjąć działanie, w przeciwieństwie do tych twarzą w twarz”. Kolejna kategoria odnosi się do roli smartfona jako regulatora emocji (są w niej następujące stwierdzenia: „kiedy jestem zły, korzystanie ze smartfona poprawia moje samopoczucie”, „kiedy czuję się przygnębiony, korzystanie ze smartfona pomaga mi poczuć się lepiej”, „kiedy czuję się pod presją, używanie smartfona poprawia moje samopoczucie”). Następne dwa obszary dotyczą relacji osobistych oraz smartfona jako narzędzia wspomagającego wykonanie zadań (charakterystyczne są następujące stwierdzenia: „smartfon pomaga mi zapamiętać, co muszę zrobić”, „moje wyniki w nauce i/lub pracy poprawiły się, od kiedy używam smartfona”)³⁵. Badania, które 2014 roku przeprowadzone zostały na grupie amerykańskich studentów miały na celu ustalenie poziomu lęku towarzyszącego im w sytuacji nagłej utraty urządzenia mobilnego³⁶.

³⁵ Ibidem.

³⁶ N.A. Cheever, L.D. Rosen, L.M. Carrier, A. Chavez, *Out of sight is not out of mind: The impact of restricting wireless mobile device use on anxiety levels among low, moderate and high users*, "Computers in Human Behavior" 2014, volume 37, s. 290-297. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.05.002>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563214002805>

Wyniki tych badań wykazały, iż studenci w sytuacji utraty urządzeń mobilnych odczuwali istotnie wyższy poziom lęku, zwiększający się w miarę upływu czasu (dotyczyło to szczególnie osób, które intensywnie korzystały z tych urządzeń przed ich utratą). Badacze stwierdzili, że brak dostępu do urządzeń mobilnych i ich utrata ma wpływ na odczuwany poziom lęku.

Inne badania miały charakter eksperymentalny³⁷. Przeprowadzono je na Uniwersytecie Kalifornii w 2014 roku. Uczestnicy eksperymentu (badaniami objęto 175 osób) korzystali z urządzeń mobilnych w zróżnicowanych przedziałach czasowych. Grupie eksperymentalnej odebrano urządzenia mobilne, grupa kontrolna zachowała je, ale pozostawały one wyłączone poza ich zasięgiem. U osób, którym całkowicie odebrano dostęp do urządzeń mobilnych zanotowano wzrost poziomu lęku, był on skorelowany z czasem i intensywnością korzystania z urządzeń mobilnych ustalonym przed eksperymentem³⁸.

Również ciekawe analizy tym razem o charakterze jakościowym dotyczące utraty przez badanych urządzeń mobilnych przedstawili w 2021 roku R. Terry Furst i Douglas N. Evans. Badaniami objęto młodych dorosłych, którzy utracili i następnie odzyskali telefony komórkowe. Wyniki tych badań ukazały silne reakcje emocjonalne na oba te zdarzenia. Utracie smartfona – jak piszą autorzy – towarzyszył dyskomfort psychiczny, natomiast odzyskaniu – radość³⁹.

Inne wyniki badań ukazują związek pomiędzy umiejętnościami, skutecznością posługiwania się urządzeniem mobilnym (określoną jako „mobilna samoefektywność”) a emocjonalnym stosunkiem do nich oraz stopniem wykorzystania ich w życiu codziennym⁴⁰.

Wnioski płynące z przeprowadzonych badań sugerują, że utrata smartfona wiąże się z odczuwanymi emocjami i stanowi wydarzenie o wymiarze psychologicznym. Narzędzie to integruje wiele funkcji, a zarchiwizowane w nim dane mają wartość emocjonalną, ale i materialną. Badacze w swoich analizach wyjaśniają, jak ludzie reagują na brak dostępu do urządzeń mobilnych. Aspekt ten jest ważny zarówno z punktu widzenia badań

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ R.T. Furst, D.N.Evans, *Emotional Reactions to Loss and Recovery of a Smartphone: Implications for Habituation*, „Journal of Technology and Behavioral Science”2021, nr 6, s. 527-534. <https://doi.org/10.1007/s41347-021-00207-5>

⁴⁰ R. Oakley, P.Prashant, *A Study of the Impact of Mobile Self-Efficacy and Emotional Attachment on Mobile Device Infusion*, *AMCIS Proceedings, 2012*, 15. <https://aisel.aisnet.org/amcis2012/proceedings/AdoptionDiffusionIT/15>

psychologicznych, pedagogiki medialnej, ale także jest ważny dla funkcjonowania służb mundurowych w sytuacji zagrożenia. W relacjach człowiek-interaktywne medium, to ostatnie może wspomagać, ale i utrudniać funkcjonowanie człowieka i zespołu w sytuacjach zagrożenia.

Eksperymenty symulacyjne – przegląd badań

Eksperymenty symulacyjne związane z wykorzystaniem bunkrów w sytuacjach kryzysowych wymagają szczególnych procedur, zachowania standardów etycznych i bezpieczeństwa. Badania realizowane w izolacji (w kontrolowanych warunkach) pozwalają na uzyskanie wiedzy o zachowaniu osób znajdujących się w sytuacjach zagrożenia, ale również pozwalają na ocenę wpływu środowiska na reakcje ludzi, co pozwala szkołącym instytucjom na osiągnięcie celów, których w warunkach szkolenia standardowego nie można by było osiągnąć. Symulacje sytuacji pozwalają na doskonalenie procedur zarządzania kryzysowego oraz przygotowanie ludzi do właściwego i bezpiecznego reagowania na zagrażające sytuacje. Celem prowadzonych szkoleń połączonych z badaniem eksperymentalnym jest zdobywanie wiedzy służącej doskonaleniu procedur zarządzania kryzysowego oraz poznanie społecznych zachowań ludzkich. Symulacje sytuacji niebezpiecznych i wykorzystanie bunkrów/schronów jako środków dydaktycznych stanowi skuteczną metodę kształcenia służb mundurowych. Istnieje bardzo wiele badań dotyczących efektywności wykorzystania miejsc ewakuacyjnych w sytuacjach zagrożenia (np. w kontekście planowania układu przestrzennego miast). Na podstawie tych badań tworzone są modele opisujące zachowania ludności w sytuacjach niebezpiecznych oraz procedury działania służb. Symulacje stosowane są w edukacji pilotów (w Dęblinie adepci szkoły lotniczej korzystają z symulacji VR), obsługi statków (np. symulatory awarii w maszynowni statku, mostek kapitański). Bardzo ważnym obszarem badań są symulacje zachowań grup ludzi w sytuacjach niebezpiecznych i ich uwarunkowania psychologiczne i społeczne. Do najbardziej znanych eksperymentów w historii psychologii⁴¹ zalicza się „Stanford Prison Experiment” Philipa Zimbardo i wsp. Eksperyment ten pomimo braku bezpośredniego

⁴¹ P.Karlińska, *Dwa najważniejsze eksperymenty w dziejach ludzkości*, <https://www.gazetakongresy.pl/dwa-najwazniejsze-eksperymenty-w-dziejach-ludzkości/>

związku z realizowanymi przez autorki badaniami w bunkrze Akademii Wymiaru Sprawiedliwości jest jednym z najważniejszych badań symulacyjnych, które należy przywołać. Został on przeprowadzony w 1971 roku. Eksperyment miał na celu zbadanie wpływu sytuacyjnych czynników na zachowanie jednostek w kontekście sytuacji więziennej⁴². W badaniach wzięło udział 18 (24) mężczyzn, pełniących w eksperymencie odmienne role (strażników i więźniów). Został zorganizowany w piwnicach Stanford University, które przystosowano na potrzeby eksperymentu, tworząc tam symulowane więzienie. Przez 6 dni badano wpływ przypisanej roli na zachowania i proces podejmowania decyzji. Zimbardo i wsp. piszą: „wartość Eksperymentu Więziennego Stanforda (SPE) polega na ukazaniu, że nawet dobrzy ludzie mogą łatwo ulec pokusie czynienia zła wobec innych (w warunkach), gdy zostaną wciągnięci w społecznie akceptowane role, zasady i normy. Eksperyment ukazuje mechanizmy oddziaływania ideologii oraz instytucjonalnego funkcjonowania, które mogą zdominować indywidualny wpływ jednostki”⁴³. (tłum. aut.). Stworzenie sytuacji, w których człowiek podporządkowuje się mechanizmom kontroli społecznej (poprzez pełnioną rolę, użycie symboli władzy), istotnie wpływa na procesy indywidualnego podejmowania decyzji.

Ważne jest, aby służby przygotowujące osoby zarządzające sztabami kryzysowymi, uczelnie kształcące adeptów służb, takich jak: służba więzienna, policja, strażacy czy strażnicy miejscy przeprowadzały eksperymenty szkoleniowe w celu doskonalenia umiejętności praktycznych uczestników i sprawdzenia gotowości służb.

Całościowy opis badań

Przedstawione w tym tekście wyniki są częścią analiz przeprowadzonych w ramach projektu badawczego o charakterze eksperymentalnym. Badania realizowane w zespole pod kierunkiem prof. Piotra Kośmidera oraz prof. Macieja Tanasia, Generała dr Marcina Strzelca (byłego Komendanta Rektora SWWS w Kaliszu), a także dr Michała Sopińskiego (aktualnego Rektora Komendanta AWS w Warszawie). To pierwsze

⁴² <https://www.newsweek.com/stanford-prison-experiment-age-justice-reform-359247>

⁴³ P. G. Zimbardo, C. Maslach, C. Haney, *Reflections on the Stanford Prison Experiment: Genesis, transformations, consequences*, [w:] *Obedience to authority: Current perspectives on the Milgram paradigm*, praca zbiorowa pod T. Blass, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2000, s.193-237).

w Polsce przedsięwzięcie badawcze, które dotyczyło ochrony życia w warunkach umieszczenia w schronach w sytuacji wystąpienia zagrożeń o charakterze klęsk i katastrof⁴⁴. W eksperymencie wzięli udział strażacy oraz studenci i wykładowcy Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości w Kaliszu. Miejszem całego eksperymentu był schron – bunkier z 1905 roku, znajdujący się na terenie koszar SWWS w Kaliszu. Pomysł na badania⁴⁵ pojawił się, kiedy straż pożarna rozpoczęła przegląd schronów w Polsce, co stworzyło sytuację, w której można było przeprowadzić badania naukowe, w które włączyło się kilka zespołów. Potrzeba badań nad zachowaniami ludzi przebywającymi w schronach w sytuacjach, kiedy zaczyna brakować powietrza i trzeba uruchomić ręczny agregat, czy wtedy, gdy brakuje oświetlenia i powietrze jest zadymione. Sytuacje te są realne w warunkach wojny lub ataku zbrojnego. Badania dotyczyły efektywności funkcjonowania systemów zapewniających ochronę życia w warunkach umieszczenia w schronach w sytuacji wystąpienia zagrożeń o charakterze klęsk lub katastrof.

Badania koncentrowały się na wykorzystaniu schronu jako narzędzia edukacyjnego w szkoleniu nauczycieli i studentów penitencjarystyki w Szkole Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości (Akademii Wymiaru Sprawiedliwości). W przypadku tego eksperymentu w aspekcie psychologicznym badano zmiany w strategiach radzenia sobie oraz poziomie doświadczania stresu między warunkami codziennymi a warunkami przebywania w schronie⁴⁶. Analizy wykazały istotne różnice w strategiach radzenia sobie i poziomach stresu. Przeprowadzono eksperyment z udziałem 60 osób, które zostały zamknięte na przestrzeni 100 metrów kwadratowych bez kontaktu ze światem zewnętrznym. Pomieszczenia bunkra były monitorowane i wydarzenia w nim zachodzące rejestrowane. Badacze mieli możliwość obserwowania sytuacji na bieżąco na monitorach w specjalnie przygotowanej do tego celu sali. Po zakończeniu eksperymentu osoby badane zostały poddane wcześniej określonej procedurze badań przeprowadzonej przez zespół, w którego skład wchodził psycholog. Eksperyment ten odbył się w odnowionym schronie z początku poprzedniego stulecia, znajdującym się na terenie Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości

⁴⁴ Informacje załączone do zaproszenia do udziału w projekcie.

⁴⁵ Rozmowa z kierującym projektem naukowym prof. Maciejem Tanasiem.

⁴⁶ Informacje załączone do zaproszenia do udziału w projekcie.

(obecnie Akademii Wymiaru Sprawiedliwości) w Kaliszu⁴⁷. Eksperyment trwał 12 godzin, został on zorganizowany przez kadrę naukową we współpracy ze studentami. Celem było ocenienie funkcjonalności schronu oraz obserwacja, jak człowiek radzi sobie w ekstremalnych sytuacjach⁴⁸. W badaniach analizowano różne czynniki, takie jak wiek i reakcje emocjonalne na sytuacje deprivacji bunkrowej. Badano, czy osoby starsze doświadczają mniejszego dyskomfortu emocjonalnego oraz związek między wiekiem a doświadczaniem dyskomfortu w kontekście braku dostępu do urządzeń mobilnych. Badanie obejmowało również związek między wiekiem a dojrzałością reakcji na sytuacje naruszające normy zachowań w bunkrze. Określono dominujące reakcje na zdarzenie umieszczenia w schronie oraz przeanalizowano odpowiedzi na pozbawienie badanych urządzeń mobilnych w czasie izolacji.

Należy podkreślić, że ze względu na charakter eksperymentu, który związany jest z bezpieczeństwem, pewne szczegóły dotyczące całościowej organizacji i celów działania (jego realizacji), nie mogą zostać ujawnione.

Opis sytuacji eksperymentalnych

Zaprezentowane badania zostały przeprowadzone 9 grudnia 2022 roku w grupie 60 osób (ochotników oraz wykładowców SWWS). W eksperymencie zostały zachowane wszystkie procedury etyczne i bezpieczeństwa. Eksperyment realizowano, kontrolując jego przebieg. Osoby badane były obserwowane przez zamontowane w bunkrze kamery (również działające na podczerwień). Doświadczaly one symulowanych sytuacji (miały wrażenie ataku, wychodziły przez lochy). Badani doświadczali także fizycznych utrudnień (jedna z uczestniczek symulowała ciężę). Badano zarządzanie sytuacjami kryzysowymi, analizie poddano także osobowe zachowania i reakcje. Obserwowano trudności, bariery oraz proces wyłaniania się naturalnych przywódców i to jak radzą sobie oni w sytuacji głębokiego stresu. Sytuacja, w jakiej znaleźli się uczestnicy eksperymentu, była celowo utrudniona, np. brakowało odpływu w toaletach, ograniczona była

⁴⁷ Polsatnews, Kalisz: *Zamknęli kilkadziesiąt osób w stuletnim schronie. To był eksperyment*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-10/kalisz-zamkneli-kilkadziesiat-osob-w-stuletnim-schronie-to-byl-eksperyment/>

⁴⁸ E. Samulak-Andrzejczak, *Eksperyment w kaliskim schronie. 60 osób zamknęło się tutaj na 12 godzin. Jak sobie poradzą?*, 9.12.2022, <https://kepno.naszemiasto.pl/eksperyment-w-kaliskim-schronie-60-osob-zamknelo-sie-tutaj/ar/c1-9125587>

liczba miejsc leżących i siedzących, po symulowanych atakach w grupie pojawili się ranni⁴⁹.

Badania dotyczące urządzeń mobilnych (metodologia badań)

Badanie przyjęło formę sondażu diagnostycznego. Zostało ono przygotowane przez zespół w składzie: Dorota Siemieniecka i Kamila Majewska. Dobór osób do badań miał charakter celowy i obejmował jednostki zamknięte w bunkrze przez 12 godzin. Uczestnicy eksperymentu wypełnili szereg narzędzi badawczych, w tym ankietę w formie papierowej składającą się z 21 pytań (zarówno otwartych, jak i zamkniętych). Arkusz badawczy został uprzednio znormalizowany i poddany procedurze standaryzacji. Celem przeprowadzonej ankiety było udzielenie odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe:

1. Jak silny poziom stresu (wyrażany na pięciostopniowej skali) wśród osób zamkniętych w bunkrze wywoła sytuacja konfiskaty smartfona?
2. Których funkcji smartfona, podczas jego 12-godzinnej konfiskaty, osobom zamkniętym w bunkrze brakowało najbardziej?
3. Czy istnieje korelacja pomiędzy poziomem stresu (wyrażanym na pięciostopniowej skali) odczuwanym w chwili konfiskaty smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze a ich płcią, wiekiem, stanem cywilnym, faktem posiadania dziecka, wykształceniem, wykonywanym zawodem, czy cechami osobowościowymi?
4. Czy istnieje korelacja pomiędzy poziomem stresu (wyrażanym na pięciostopniowej skali), mierzonym w wyznaczonych przedziałach czasowych (do 0,5 godz., 0,5 godz. – 2 godz., 2 godz. – 4 godz., 4 godz. – 6 godz., 6 godz. – 8 godz., 8 godz. – 10 godz., 10 godz. – 12 godz.), odczuwanym podczas 12-godzinnej konfiskaty smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze, a ich płcią, wiekiem, stanem cywilnym, faktem posiadania dziecka, wykształceniem, wykonywanym zawodem, czy cechami osobowościowymi?
5. Jakie uczucia w związku z konfiskatą smartfona pojawiały się w ciągu 12 godzin wśród osób zamkniętych w bunkrze?

⁴⁹ Rozmowa z kierującym projektem naukowym prof. Maciejem Tanasiem.

6. Czy istnieje korelacja pomiędzy płcią, wiekiem, stanem cywilnym, faktem posiadania dziecka, wykształceniem, wykonywanym zawodem a uczuciami odczuwanymi przez osoby zamknięte w bunkrze wywołanymi konfiskatą smartfona?
7. Jakie zachowania i reakcje wśród osób zamkniętych w bunkrze wywoła sytuacja naruszenia zasad ustalonych na początku eksperymentu, a związanych z koniecznością oddania smartfona?

W prezentowanym badaniu cechy osobowościowe przedstawione ankietowanym zostały zaczerpnięte z typologii Hipokratesa⁵⁰. Uczucia, które mogli zdefiniować badani, wyznaczono z listy uczuć i emocji⁵¹. Na podstawie gotowych wykazów sędziowie kompetentni wytypowali 11 cech osobowościowych oraz 19 odmiennych uczuć i emocji, które zgodnie z ich przeświadczeniem różnicują grupę oraz są znaczące w kontekście realizowanego eksperymentu. W ramach zrealizowanych badań wyznaczono wartości średnie, skorzystano z korelacji V Cramera oraz rho Spearmana (w zależności od charakteru zmiennych), jak również dokonano analizy jakościowej zgromadzonych odpowiedzi. W celu interpretacji siły korelacji odwołano się do skali Stanisza⁵². Poziom istotności przyjął wartość $\alpha = 0,05$.

Analiza badawcza

Metryczka załączona na początku narzędzia badawczego wykazała, że:

- 55,1% badanych stanowili mężczyźni, 42,9% – kobiety, 2% badanych nie podało swojej płci,
- średnia wieku badanych wynosiła 25,77 lat, należy jednak podkreślić, iż analizowana grupa była mocno zróżnicowana pod względem wieku (uczestnicy od 18 do 62 lat),

⁵⁰ W badaniu cechy osobowościowe zawarte zostały w opisach: jestem towarzyski, jestem samotnikiem, od czasu do czasu lubię rozmawiać z przyjaciółmi, jestem emocjonalny, jestem człowiekiem wyciszonym, jestem nerwowy, unikam konfliktów, lubię spędzać czas z licznym gronem ludzi, nie lubię spędzać czasu z licznym gronem ludzi, nie mam problemów z nawiązywaniem nowych znajomości, mam problem z nawiązywaniem nowych znajomości. J. Strelau, *Temperament i typ układu nerwowego*, Wydanie II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1974. K. Pluska, *Test osobowości*, <https://www.katarzynapluska.pl/wp-content/uploads/2017/03/Test-osobowo%C5%9Bci-1.pdf>

⁵¹ Wyróżniono: zadowolenie, spokój, wzburzenie, szal, panikę, gniew, ulgę, pobudzenie, szczęście, podekscytowanie, zdziwienie, wściekłość, podminowanie, nerwowość, spicie, przybicie, niepokój, smutek, żal. M. Gawrysiak, lista emocji i uczuć, <https://monikagawrysiak.pl/wp-content/uploads/2021/05/Lista-emocji.pdf>

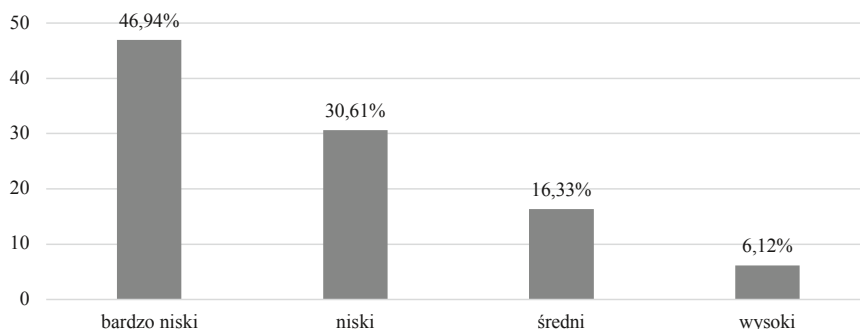
⁵² Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie, https://home.agh.edu.pl/~dabek/Dydaktyka/Studia_dzienne/Materia3y/Inne/Miary_zale_nooci_miedzy_cechami.pdf

- większość, bo aż 71,4% to osoby o wykształceniu średnim,
- 61,22% stanowili funkcjonariusze SW, 14,29% pracownicy SW, 24,49% osoby aktywne zawodowo na innym polu,
- 53,1% stanowiły osoby będące w związku, w tym zamężne (18,4%), a będące w związku partnerskim (34,7%),
- 87,8% badanych miało dzieci.

Zgromadzone dane wykazały, że 12-godzinna konfiskata smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze, u większości badanych wywołała bardzo niski (46,94%) lub niski (30,61%) poziom stresu. Co ciekawe, żadna z osób nie zadeklarowała, że w związku z konfiskatą smartfona odczuła bardzo wysoki poziom stresu (wykres 1). Być może powyższy stan rzeczy wiązał się z charakterem pracy wykonywanej przez osoby zamknięte w schronie. 61,22% z nich stanowili bowiem funkcjonariusze Służby Więziennej, czyli osoby zdyscyplinowane, opanowane, odpowiedzialne i oddane realizowanemu zadaniu. Ich nastawienie do powyższej sytuacji jasno uwidocznilo się w udzielanych odpowiedziach: "nie zabrałem ze sobą smartfona, chciałem zaangażować się w pomoc innym" (b3), „nie zabrałem smartfona do schronu, kazano je schować” (b4), oddanie smartfona „to stan wyższej konieczności dla dobra sytuacji” (b48). Dodatkowo uczucie stresu minimalizowało przeświadczenie, że „za jakiś czas go odzyskam” (b20). Wśród pozostałych osób (np. studentów czy pracowników biurowych) nastroje i przemyślenia wynikające z konfiskaty smartfona miały nieco inny charakter: „meczu nie obejrzę” (b15), „nie zabrano mi telefonu, wyłączyłem go” (b19), „brak latarki” (b25), „na zawsze?” (b41), „brak możliwości załatwienia spraw służbowych, brak kontaktu z rodziną” (b45).

Bez względu na deklarowany poziom stresu warto zauważyć, że pod kątem emocji, jakie towarzyszyły informacji o konfiskacie smartfona, analizowana grupa badanych podzieliła się na trzy rozdzielne podgrupy. Największa pod względem liczebności podgrupa (48,9%) to osoby, których pierwsze emocje wynikające z powyższej sytuacji miały charakter negatywny i związane były z niepokojem (34,7%), rozczarowaniem (12,2%), a nawet żalem (2%). Druga podgrupa (40,8%) to ankietowani, wśród których w pierwszym rzędzie nastąpiło pogodzenie z sytuacją i neutralne nastawienie do niej. W trakcie badań wyodrębniła się również trzecia podgrupa (8,3%) osób, zadowolona z faktu konfiskaty telefonu. 2% badanych zadeklarowało, że nie oddało smartfona.

Wykres 1. Subiektywny poziom stresu wywołany 12-godzinną konfiskatą smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze

Źródło: Opracowanie własne

W otwartych odpowiedziach uczestnicy zaznaczali, że w związku z konfiskatą smartfona, najbardziej brakowało im: łączności ze światem (możliwości zatelefonowania), dostępu do wiadomości, muzyki (dostępu do odtwarzacza), światła (dostępu do latarki), świadomości czasu (zegarka wbudowanego w urządzenie). Powyższe uwagi udzielane w związku z pytaniami otwartymi pokryły się z analizą dokonaną na danych pozyskanych w ramach pytań zamkniętych. Na ich podstawie można bowiem wywnioskować, że ankietowanym najbardziej doskwierał brak kontaktu z rodziną oraz przyjaciółmi. Ograniczenie to stanowiło średni, duży lub bardzo duży problem dla 44,9% osób. Poza tym zamkniętym w bunkrze i pozbawionym smartfonów badanym problematyczny wydawał się brak dostępu do:

- wiadomości (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 38,8% osób),
- Internetu (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 38,8% osób),
- mediów społecznościowych (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 34,6% osób),
- poczty e-mail (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 32,6% osób),
- komunikatora (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 28,5% osób),
- różnego typu aplikacje rozrywkowych (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 18,4% badanych),

- gier (stanowiło to średni, duży lub bardzo duży problem dla 12,2% osób).

Korelacje V Cramera oraz rho Spearmana wykazały, że nie istnieje związek pomiędzy poziomem stresu (wyrażanym na pięciostopniowej skali) odczuwanym w chwili konfiskaty smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze, a ich płcią, wiekiem, stanem cywilnym, faktem posiadania dziecka, wykształceniem, wykonywanym zawodem, czy cechami osobowościowymi. Warto jednak dodać, że w przypadku funkcjonariuszy SW oraz pracowników związanych z SW średni poziom stresu odczuwanego w chwili konfiskaty smartfona był nieznacznie niższy niż w przypadku osób wykonujących inne obowiązki.

Tabela 1. Średni poziom stresu odczuwany w chwili konfiskaty telefonu, w zależności od wykonywanego zawodu

Statystyki				
zawód		kategorie		subiektywny poziom stresu w skali od 1 do 5 (gdzie 1 oznacza bardzo niski poziom, zaś 5 – bardzo wysoki poziom)
funkcjonariusz SW	N	Ważne	30	
		Braki danych	0	
	Średnia	1,8000		
pracownik związany z SW	N	Ważne	7	
		Braki danych	0	
	Średnia	1,5714		
osoby aktywne zawodowo na innym polu	N	Ważne	12	
		Braki danych	0	
	Średnia	2,0000		

Źródło: Opracowanie własne

Analiza rho Spearmana wykazała, że istnieje wysoka korelacja pomiędzy poziomem stresu odczuwanego w chwili konfiskaty smartfona a charakterem pierwszej myśli pojawiającej się po jego zabraniu $r_s = 0,510$ ($p < \alpha = 0,05$). Im poziom odczuwanego stresu był wyższy, tym

pierwsza myśl, którą dzielili się uczestnicy badania, nabierała bardziej negatywnego charakteru.

Analiza V Cramera co do poziomu stresu odczuwanego w wyznaczonych przedziałach czasowych wykazała:

- *istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy wykonywanym zawodem a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 8 a 10 godziną eksperymentu ($V = 0,476$, $p < \alpha = 0,05$),*
- *istnienie wysokiej korelacji pomiędzy cechą osobowościową, jaką jest nerwowość, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 30 minutą, a 4 godziną eksperymentu (pomiędzy 30 minut a 2 godziną $V = 0,582$, $p < \alpha = 0,05$; pomiędzy 2 i 4 godziną $V = 0,574$, $p < \alpha = 0,05$),*
- *istnienie wysokiej korelacji pomiędzy cechą osobowościową, jaką jest emocjonalność, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 2 a 4 godziną eksperymentu ($V = 0,546$, $p < \alpha = 0,05$).*

Ustalono także, że *nie istnieje korelacja pomiędzy poziomem stresu (wyrażanym na pięciostopniowej skali), mierzonym w wyznaczonych przedziałach czasowych (do 0,5 godz., 0,5 godz. – 2 godz., 2 godz. – 4 godz., 4 godz. – 6 godz., 6 godz. – 8 godz., 8 godz. – 10 godz., 10 godz. – 12 godz.), odczuwanym podczas 12-godzinnej konfiskaty smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze, a ich płcią, wiekiem, stanem cywilnym, faktem posiadania dziecka, wykształceniem, czy pozostałymi zdefiniowanymi cechami osobowościowymi.*

W trakcie szerokiej analizy danych zauważono jednak, że istnieje korelacja pomiędzy poziomem stresu (wyrażanym na pięciostopniowej skali) mierzonym w wyznaczonych przedziałach czasowych (do 0,5 godz., 0,5 godz. – 2 godz., 2 godz. – 4 godz., 4 godz. – 6 godz., 6 godz. – 8 godz., 8 godz. – 10 godz., 10 godz. – 12 godz.), odczuwanym podczas 12-godzinnej konfiskaty smartfona wśród osób zamkniętych w bunkrze, a poziomem stresu, jaki zaistniał w chwili konfiskaty telefonu. Przeprowadzone analizy wykazały, że:

- *istnieje przeciętna korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym w pierwszych 30 minutach trwania eksperymentu ($r_s = 0,375$, $p < \alpha = 0,05$),*
- *istnieje przeciętna korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 30 minutą a 2 godziną eksperymentu ($r_s = 0,498$, $p < \alpha = 0,05$),*

- istnieje przeciętna korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 2 a 4 godziną eksperymentu ($r_s = 0,499$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnieje wysoka korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 4 a 6 godziną eksperymentu ($r_s = 0,635$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnieje wysoka korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 6 a 8 godziną eksperymentu ($r_s = 0,502$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnieje przeciętna korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 8 a 10 godziną eksperymentu ($r_s = 0,500$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnieje przeciętna korelacja pomiędzy poziomem stresu, jaki odnotowano w momencie konfiskaty smartfona, a poziomem stresu odczuwanym pomiędzy 10 a 12 godziną eksperymentu ($r_s = 0,486$, $p < \alpha = 0,05$),

W każdym z powyższych przypadków wzrost poziomu stresu w momencie konfiskaty smartfona wiązał się ze wzrostem poziomu stresu w poszczególnych, analizowanych przedziałach czasowych (współzależność dodatnia)⁵³.

Korelacja rho Spearmana wykazała także:

- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabraniu smartfona a poziomem stresu odczuwanego w pierwszych 30 minutach eksperymentu ($r_s = 0,305$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabraniu smartfona a poziomem stresu odczuwanego pomiędzy 30 minutą a 2 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,444$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabraniu smartfona a poziomem stresu odczuwanego pomiędzy 2 a 4 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,421$, $p < \alpha = 0,05$),
- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabraniu smartfona a poziomem

⁵³ Współczynnik korelacji, <https://statystyka.online/wspolczynniki-korelacji-teoria/Analiza-dwuzmiennowa>, <http://logic.amu.edu.pl/images/a/ad/140108.pdf>

stresu odczuwanego pomiędzy 4 a 6 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,475, p < \alpha = 0,05$),

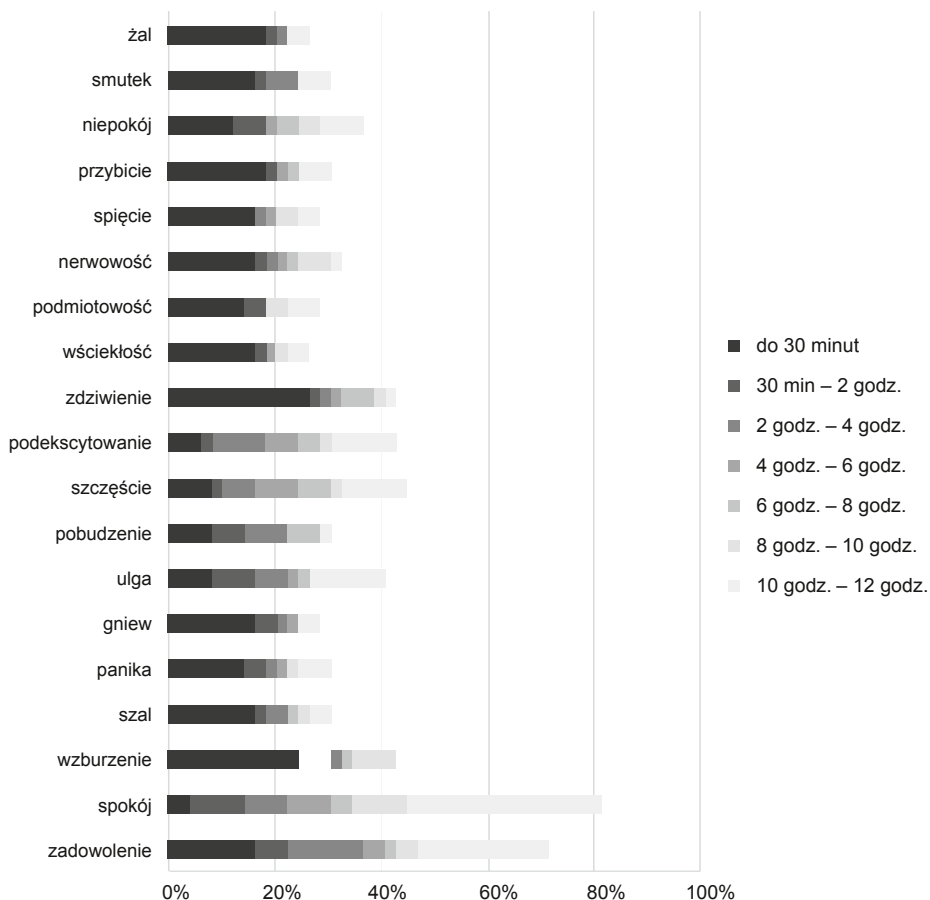
- istnienie słabej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabranii smartfona a poziomem stresu odczuwanego pomiędzy 6 a 8 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,295, p < \alpha = 0,05$),
- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabranii smartfona a poziomem stresu odczuwanego pomiędzy 8 a 10 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,330, p < \alpha = 0,05$),
- istnienie przeciętnej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się wśród badanych po zabranii smartfona a poziomem stresu odczuwanego pomiędzy 10 a 12 godziną trwania eksperymentu ($r_s = 0,388, p < \alpha = 0,05$),

w każdym z powyższych przypadków – im pierwsza myśl miała bardziej negatywny charakter, tym bardziej wzrastał poziomu stresu w poszczególnych, analizowanych przedziałach czasowych.

W ramach zrealizowanej ankiety badani zostali poproszeni o określenie uczuć, jakie towarzyszyły im w związku z konfiskatą smartfona, w ciągu 12 godzin. Ze zgromadzonych danych można wywnioskować, że uczucie: spokoju pojawiło się u 81,7%, zadowolenia u 71,4%, szczęścia u 44,9%, podekscytowania, zdziwienia lub wzburzenia u 42,9%, ulgi u 40,8%, niepokoju u 36,7%, nerwowości u 32,7%, pobudzenia, przybicia, smutku, szału lub paniki u 30,6%, podmiotowości, spięcia, gniewu u 28,6%, wściekłości lub żalu u 26,5%.

Natężenie powyższych uczuć nie było stałe, a zmieniało się w czasie, co zostało ukazane na Wykresie 2.

Wykres 2. Uczucia pojawiające się wśród osób zamkniętych w bunkrze, którym skonfiskowano smartfon

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzone analizy wykazały, że:

- istnieje wysoka korelacja pomiędzy faktem posiadania dzieci a uczuciem niepokoju odczuwanym przez osoby zamknięte w bunkrze, którym skonfiskowane zostały smartfony – $V = 0,513$, $p < \alpha = 0,05$,
- istnieje przeciętna korelacja pomiędzy wykonywanym zawodem a uczuciem niepokoju odczuwanym przez osoby zamknięte w bunkrze, którym skonfiskowane zostały smartfony – $V = 0,469$, $p < \alpha = 0,05$,

- *istnieje wysoka korelacja pomiędzy wykonywanym zawodem a uczuciem spokoju odczuwanym przez osoby zamknięte w bunkrze, którym skonfiskowane zostały smartfony – $V = 0,513$, $p < \alpha = 0,05$*

Nie odnotowano istnienia korelacji pomiędzy wiekiem, stanem cywilnym, czy wykształceniem a uczuciami związanymi z konfiskatą smartfona odczuwanymi przez badanych zamkniętych w bunkrze.

Podobnie jak w przypadku wcześniejszych analiz zaobserwowano, że część uczuć pojawiających się wśród ankietowanych a wynikających z konfiskaty smartfona skorelowanych jest z charakterem pierwszej myśli pojawiającej się po zabraniu smartfona. W efekcie odnotowano istnienie wysokiej korelacji pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się w związku z konfiskatą telefonu a uczuciem niepokoju $V = 0,556$, $p < \alpha = 0,05$. Na podstawie dokonanych obliczeń ustalono także, że istnieje przeciętna korelacja pomiędzy charakterem pierwszej myśli pojawiającej się w związku z konfiskatą telefonu a uczuciem: wzburzenia ($V = 0,371$, $p < \alpha = 0,05$), szału ($V = 0,355$, $p < \alpha = 0,05$), gniewu ($V = 0,401$, $p < \alpha = 0,05$), paniki ($V = 0,440$, $p < \alpha = 0,05$), zdziwienia ($V = 0,371$, $p < \alpha = 0,05$), wściekłości ($V = 0,361$, $p < \alpha = 0,05$), podmiotowości ($V = 0,401$, $p < \alpha = 0,05$), nerwowości ($V = 0,479$, $p < \alpha = 0,05$), spięcia ($V = 0,401$, $p < \alpha = 0,05$), przybicia ($V = 0,355$, $p < \alpha = 0,05$), smutku ($V = 0,355$, $p < \alpha = 0,05$), żalu ($V = 0,361$, $p < \alpha = 0,05$).

Odpowiedzi udzielane przez ankietowanych na pytania otwarte wykazują, że *wśród osób zamkniętych w bunkrze sytuacja naruszenia zasad ustalonych na początku eksperymentu, a związanych z nieoddaniem smartfona przez współuczestnika eksperymentu spowodowała wyłonienie się pięciu grup o odmiennych reakcjach będących odpowiedzią na zaistniałą sytuację. Pierwsza – chcąca skorzystać z okazji i pożyczyć telefon, druga – niereagująca na zdarzenie, trzecia – nawołująca do moralnego zachowania i oddania smartfona, czwarta – rekwirująca smartfona, piąta – zgłaszająca sprawę kierownikowi eksperymentu.* Na pytanie: czy żałujesz, że oddałeś smartfon na początku eksperymentu, 87,67% ankietowanych uznało, że wcale nie żałuje, 10,20% badanych miało mieszane uczucia, 2,04% osób bardzo żałowało takiego kroku. Warto w tym miejscu podkreślić, że 81,63% osób zadeklarowało, iż nie zrobiłoby nic, aby odzyskać smartfon. Pozostała grupa 18,37% badanych zadeklarowała, że w celu odzyskania urządzenia mogłaby posunąć się do kłamstwa.

Wnioski

Analiza badań poświęcona była problematyce utraty smartfona, poziomu stresu z tym związanego oraz reakcji, jakie pojawiały się na zaistniałą sytuację wśród uczestników zamkniętych w bunkrze. Wartości średnie oraz korelacje V Cramera i ρ Spearmana dostarczyły istotnych informacji, które pozwoliły na wnioskowanie o istnieniu różnic pomiędzy badanymi. Większość z nich doświadczyła niskiego poziomu stresu w związku z konfiskatą smartfona. Może to wynikać z charakteru pracy uczestników eksperymentu, z których ponad połowa to funkcjonariusze Służby Więziennej deklarujący chęć zaangażowania w pomoc innym.

Niemniej, należy zauważyć, że brak smartfona wpłynął na uczucie komfortu związanego z pobytem w bunkrze. Najbardziej znaczącym dla badanych okazał się brak kontaktu z rodziną oraz przyjaciółmi. Ważnym aspektem badań okazało się również wyróżnienie wśród badanych trzech podgrup różnicujących się pod względem emocji towarzyszących konfiskacie smartfona. To zróżnicowanie może być kluczowe w zrozumieniu reakcji ludzi na tego typu sytuacje, a analiza pierwszej myśli po zabraniu telefonu pozwala na ukazanie dodatkowego kontekstu. Pomimo braku istotnych korelacji między poziomem stresu a cechami demograficznymi czy osobowościowymi, istnieją istotne zależności pomiędzy poziomem stresu w momencie konfiskaty a poziomem stresu w kolejnych (następujących po sobie) przedziałach czasowych, co sugeruje stałość charakteru analizowanej reakcji stresowej. Warto jednak podkreślić, że badanie to ma swoje ograniczenia, takie jak zróżnicowany wiek uczestników, czy specyfika grupy. Ponadto skala stosowana do oceny poziomu stresu może być przedmiotem dalszych badań pod kątem jej trafności i przydatności. Przeprowadzone badania wskazują na istnienie różnic indywidualnych w podejściu do sytuacji utraty smartfona, co może być istotne w kontekście przygotowań do sytuacji kryzysowych. Wnioski z badań pozwalają na lepsze zrozumienie psychospołecznych aspektów związanych z odebraniem tego, tak często wykorzystywanego urządzenia. Badania wykazały wysoką korelację pomiędzy posiadaniem dzieci a uczuciem niepokoju u osób, którym odebrano smartfony. Wynik ten wskazuje na istnienie specyficznego związku między rodzicielstwem a reakcją na utratę smartfona. Wydaje się, że odpowiedzialność za dzieci może wpływać na percepcję sytuacji, prowadząc do zwiększonego uczucia niepokoju. Warto zwrócić uwagę na przeciętną korelację pomiędzy wykonywanym zawodem a uczuciem

niepokoju oraz wysoką korelację wykonywanego zawodu z uczuciem spokoju. To sugeruje, że rodzaj wykonywanego zawodu może znacząco wpływać na to, jak osoby odczuwają brak smartfonów w sytuacji izolacji. Funkcjonariusze Służby Więziennej wydają się wykazywać niższy poziom niepokoju, być może związany z ich zdyscyplinowanym podejściem do sytuacji. Brak istotnej korelacji pomiędzy wiekiem, stanem cywilnym czy wykształceniem a uczuciami związanymi z konfiskatą smartfona jest ciekawym aspektem uzyskanych wyników badań. To sugeruje, że czynniki te nie wpływają znacząco na sposób, w jaki osoby reagują na brak urządzenia.

Analiza uczuć skorelowanych z pierwszą myślą, jaka pojawiła się u badanych po konfiskacie, ujawnia także istotne zależności. Wysoka korelacja pomiędzy pierwszą myślą a uczuciem niepokoju wskazuje, że pierwsze reakcje mają istotny wpływ na ogólny stan emocjonalny. Wynik ten może stanowić zalecenie dla rozwinięcia strategii zarządzania sytuacją utraty środków komunikowania w sytuacji zagrożenia. Odpowiedzi na pytania otwarte wykazują zróżnicowane reakcje na sytuację naruszenia zasad eksperymentu. Pięć różnych grup reakcji wskazuje na istnienie złożonych dynamik interpersonalnych w sytuacji konfiskaty. To potwierdza, że ludzie różnią się w podejściu do moralnych i etycznych aspektów sytuacji, co warto uwzględnić w kolejnych badaniach. Ostateczne wyniki dotyczące żalu za oddanie smartfona oraz chęci odzyskania go pozwalają na poznanie motywacji uczestników. Duża liczba ankietowanych stwierdziła, że nie żałuje oddania smartfona, co sugeruje, że może istnieć poczucie misji czy ważniejszego celu, które przeważa nad indywidualnymi korzyściami wynikającymi z posiadania urządzenia.

Kluczowym aspektem ważnym w sytuacji zagrożenia jest sprawna komunikacja. Smartfony, choć mogą ułatwiać kontakt, mogą wpływać na ograniczenie bezpośredniej interakcji między członkami grupy. Korzystanie z tych urządzeń może również stanowić zagrożenie dla operacji. Opracowanie strategii zarządzania korzystaniem ze smartfonów w służbach mundurowych, wymagającej uwzględnienia specyfiki służb, może pozwolić na lepsze dostosowanie narzędzia technologicznego, jakim jest smartfon, do potrzeb i wymagań pracy w obszarze służb mundurowych.

Bibliografia

- Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie, https://home.agh.edu.pl/~dabek/Dydaktyka/Studia_dzienne/Materia3y/Inne/Miary_zale_noeci_miedzy_cechami.pdf
- Alencar A., *Mobile communication and refugees: an analytical review of academic literature*, „Sociology Compass” 2020, nr 14(8): e12802. <https://doi.org/10.1111/soc4.12802>.
- Analiza dwuzmiennowa, <http://logic.amu.edu.pl/images/a/ad/140108.pdf>
- Appel H., Gerlach A.L., Crusius J., *The interplay between Facebook use, social comparison, envy, and depression*, „Current Opinion in Psychology” 2016, nr 9, s. 44-49.
- Banjanin N., Banjanin N., Dimitrijevic I., Pantic I., *Relationship between internet use and depression: Focus on physiological mood oscillations, social networking and online addictive behavior*, „Computers in Human Behavior” 2015, nr 43, s. 308-312.
- Billieux J., *Problematic use of the mobile phone: A literature review and a pathways model*, „Current Psychiatry Reviews” 2012, nr 8, s. 299-307.
- Bragazzi N.L., Del Puente G., *A proposal for including nomophobia in the new DSM-V*, „Psychology Research and Behavior Management” 2014, nr 7, s. 155-160.
- Cheever N.A., Rosen L.D., Carrier L.M., Chavez A., *Out of sight is not out of mind: The impact of restricting wireless mobile device use on anxiety levels among low, moderate and high users*, „Computers in Human Behavior” 2014, volume 37, s. 290-297. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.05.002>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563214002805>.
- Contractor A.A., Weiss N.H., Tull M.T., Elhai J.D., *PTSD's relation with problematic smartphone use: Mediating role of impulsivity*, „Computers in Human Behavior” 2017, nr 75, s. 177-183.
- Donoso V., *The Significance of Tailored Media and Digital Education Programmes for Refugee Children*, <https://yskills.eu/the-significance-of-tailored-media-and-digital-education-programmes-for-refugee-children/>
- Farell M., *Solders with smartphones can be a gift to the enemy*, “The Conversionalist”, <https://conversionalist.org/2020/03/20/soldiers-with-smartphones-can-be-a-gift-to-the-enemy/>
- Furst R.T., Evans D.N., *Emotional Reactions to Loss and Recovery of a Smartphone: Implications for Habituation*, „Journal of Technology and Behavioral Science” 2021, nr 6, s. 527-534. <https://doi.org/10.1007/s41347-021-00207-5>
- Gardner G.C. i in. (2014). *The lived experience of smartphone use in a unit of the United States Arm*, ProQuest LLC. <https://www.proquest.com/openview/9c420bc-1c1a450340149c192095caeb6/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.
- Gawrysiak M., lista emocji i uczuć, <https://monikagawrysiak.pl/wp-content/uploads/2021/05/Lista-emocji.pdf>.

- Horbyk R., „The war phone”: mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine, „Digi War” 2022, 3, s. 9-24. <https://doi.org/10.1057/s42984-022-00049-2>
- <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12371608>
- <https://www.newsweek.com/stanford-prison-experiment-age-justice-reform-359247>
- Jenaro C., Flores N., Gómez-Vela M., i in., *Problematic internet and cell-phone use: psychological behavioral, and health correlates*, „Addiction Research and Theory” 2007, nr 15, s. 309-320.
- Kaplan I., *How Smartphones and Social Media have Revolutionized Refugee Migration*, <https://www.unhcr.org/blogs/smartphones-revolutionized-refugee-migration/>
- Karlińska P., *Dwa najważniejsze eksperymenty w dziejach ludzkości*, <https://www.gazetakongresy.pl/dwa-najwazniejsze-eksperymenty-w-dziejach-ludzkosci/>
- Kennedy-Trudeau E., *Kompleksowe i skoordynowane podejście do komunikacji*, „NATO Review” 16 marca 2023, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2023/03/16/kompleksowe-i-skoordynowane-podejscie-do-strategicznzej-komunikacji/index.html>
- Khvorostianov N., „Is everyone alive?”: Smartphone use by Ukrainian refugee children, „New Media & Society” 2023, nr 0(0). <https://doi.org/10.1177/14614448231173657>
- Körmendi A., Brutóczy Z., Végh, B.P., Székely R., *Smartphone use can be addictive? A case report*, „Journal of Behavioral Addictions” 2016, nr 5(3), s. 548-552. doi:10.1556/2006.5.2016.033.
- Lemish D., Götz M.(red.), *Children and media worldwide in a time of a pandemic*, Peter Lang Publishing Incorporated, New York 2022.
- Loot Offer Deals, <https://www.quora.com/What-does-it-mean-when-Elon-Musk-says-no-phone-number-is-needed-for-video-and-voice-calling-on-X>
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Polska w NATO*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/polska-w-nato>
- Moreno M.A., Jelenchick L., Roff R., Eickhoff J., *Depression and internet use among older adolescents: An experience sampling approach*, „Psychology” 2012, nr 3(9), s. 743-748. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.329112>.
- Oakley R., Prashant P., *A Study of the Impact of Mobile Self-Efficacy and Emotional Attachment on Mobile Device Infusion*, *AMCIS Proceedings, 2012*, 15. <https://aisel.aisnet.org/amcis2012/proceedings/AdoptionDiffusionIT/15>
- Pancani L., Preti E., Riva P., *The Psychology of Smartphone: The Development of the Smartphone Impact Scale (SIS)*, „Assessment” 2020, nr 27(6), s. 1176-1197. <https://doi.org/10.1177/1073191119831788>
- Płuska K., *Test osobowości*, <https://www.katarzynapluska.pl/wp-content/uploads/2017/03/Test-osobowo%C5%9Bci-1.pdf>
- Polsatnews, *Kalisz: Zamknęli kilkadziesiąt osób w stuletnim schronie. To był eksperyment*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-10/kalisz-zamkneli-kilkadziesiat-osob-w-stuletnim-schronie-to-był-eksperyment/>

- Rodríguez-García A.M., Moreno-Guerrero A.J., López Belmonte J., *Nomophobia: An Individual's Growing Fear of Being without a Smartphone-A Systematic Literature Review*, „International Journal of Environmental Research and Public Health”2020, Jan 16, nr 17(2), s. 580.doi: 10.3390/ijerph17020580.
- Rohde M., Aal K., Misaki K., Kaoru R.D., Randall D., Weibert A., Wulf V., *Out of Syria: Mobile Media in Use at the Time of Civil War*, “International Journal of Human-Computer Interaction” 2016, nr 7, s. 515-531. 10.1080/10447318.2016.1177300.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie warunków technicznych, zasad użytkowania, kontroli i ewidencjonowania obiektów budowlanych stanowiących obiekty zbiorowej ochrony i służących bezpieczeństwu lub obronności państwa, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjQrP7dy9GCAXuFZ_EDHX0_B1UQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fpracodawcy.pl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2023%2F04%2FOSR-MSWiA-obiekty-zbiorowej-ochrony.docx&usg=AOvVaw2N5O1IWzML2ChowajUdqSC&opi=89978449
- Samulak-Andrzejczak E., *Eksperyment w kaliskim schronie. 60 osób zamknęło się tutaj na 12 godzin. Jak sobie poradzą?*, 9.12.2022, <https://kepno.naszemiasto.pl/eksperyment-w-kaliskim-schronie-60-osob-zamknelo-sie-tutaj/ar/c1-9125587>
- Shklovski I., Wulf V., *The Use of Private Mobile Phones at War: Accounts From the Donbas*, [w:] *Conflict*, CHI April 21–26, Montréal, QC, Canada, 2018. <https://pure.itu.dk/ws/files/83271289/paper386.pdf>
- Strelau J., *Temperament i typ układu nerwowego*, Wydanie II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1974.
- Współczynnik korelacji, <https://statystyka.online/wspolczynniki-korelacji-teoria/>
- Zimbardo P.G., Maslach C., Haney C., *Reflections on the Stanford Prison Experiment: Genesis, transformations, consequences*, [w:] *Obedience to authority: Current perspectives on the Milgram paradigm*, praca zbiorowa pod T. Blass, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2000, s. 193-237.